

Szakolczay Lajos

A teremtés höt napja

Hetvenéves ifjú barátom köszöntése

"A föld pediglen kietlen és pusztá vála, és sötéttség vála a mélység szőn, és az Isten lelke léleg vála a vizek felett."

Németh Jancsika föl nézett az égre. És az szürke volt, fátyolos, csaknem ólom színű. Nézte, nézte a rengeteget, és neki szépnek tetszett, hiszen a poros kis falu (város) torokba összefutó utcái és a hegyeken túli gyümölcsösök, szőlők, s a simogató búzatáblák mintha - szivárványként? - föl költöztek volna az ég peremére.

Ha szürke és álmosítóan komor, akkor miért a színek villámlása? Mert a lábunkat perzselő Vizsla-rét, álmaink labdázásainak grundja, ugyancsak föntre szökött, hogy *rajzlapként* kiterítve elférjen rajta egy család összes öröme, bánata, keserve; az agyagból való építkezés nagyszerűsége.

Mert a kályha(csempe), a műhelyből-szentélyből kikerült életvalóság, nemcsak a szín és forma, az életkedv ornamentális szökkenéseinek tárháza volt, hanem lélektükör is. Pazarul visszaadta mindazt, ami a Németh-családot - a nagyapát és az édesapát - álmódoszóvá tette.

Az agyag föl kent papjai voltak ők, a mesterséget művészi fokon művelő, fantáziával és teremtő lelkülettel megáldott "kályhások". Ahogyan megszelídítették az anyagot, az egyszerre volt erő, szeretet, közlésvágy, hasznosságtudat. Számukra a munka nem csupán pénzkereseti forrás, hanem a *szépséggel égető* benső szükséglet kielégítése; eme 900-1000 foknál is perzselőbb kohó szüntelen táplálása.

A kályhaszemek, mint ráérős lányok a Zala-parton, a palláson szárítottak, hogy "fölkészüljenek" a kemencébe való berakásra. Jancsika még nem vette a kezébe a *kalányt*, hogy az első égetés után festékkel (mázzal) vonassék be meggyzín látomásaink földi tartozéka, ám már lurkóként gyurkálta az agyagot, próbálgatta lelkét-fantáziáját anyagba önteni.

Boldogsága az összetartozó család boldogságából eredt. A Becsali-hegyi szőlőt, a pihenés ünnepét megédesítő tölcseres gramofon muzsikájából, a labda simogató döndüléséből, a gyerekek (unokatestvérek) önfeledt hancúrozásából. Az ég ostorai persze mást is hirdettek - a gyermek egy ilyen vasárnapi játszadozás közben tudta meg, hogy meghalt nagyapja -, de csatogásukat elnyomta az életöröm. Ha "a föld pediglen kietlen és pusztá vála" is, megkezdődött a teremtés; első lépcsője: a gyermeki lélek mindennél fogékonyabbá vált a szépre.

"Teremté tehát Isten a mennyezetet, és elválasztá a mennyezet alatt való vizeket, a mennyezet felett való vizektől. (...) És nevezé Isten a mennyezeteket égnek: és lőn este, és lőn reggel..."

A kis művészpálánta már a gimnáziumban bontogatta oroszánkörméit. Halk szavú rajztanára, Kaposi Antal is megcsodálta, hogy mily alakító leleménnyel formáltatott Munkácsy festményének figurájából, a köpülő asszonyból - agyagszobor. A kis, elemi erejű szobrász *őseje* a Borsos Miklóssal való találkozáskor ugyancsak megmutatkozott. Borsos, meg persze Gádor István, az Iparművészeti Főiskolára iratkozott *faragatlan* gyerek szeretett mesterei arra ösztönözték a tehetséget, hogy ne csak nézni, hanem *látni* is megtanuljon. És mindig érezze: a leghasználatibb tárgynak is van értelme. Funkcióján túli "művészi" sugallata. Hát még, ha kerámiaszobor az a "tárgy"! akkor kell csak igazán - szerencsés esetekben *anyag és álom* határán - megmutatnia az esztétikailag releváns igazságokat.

Németh János rusztikusan meghullámoztatott zalai dombjai attól elevenek - nők és csöcskancsók egész sora él ebből a káprázatból -, hogy korongolt csöveinek, kúpjainak stb. keménysége mögött ott van valaminő, a szakralitással ugyancsak érintkező (vagy épp a

mitológiából ideemelt) *lágyság*. A fény ezáltal, eme nyíltan is rejtett forma-hajszálerecskéken keresztül szivárog át a *testbe*. Még a matt felületek, szíéna-palástok ellenére is érezni eme örökké világító "Napkorong" (és itt nemcsak a jelképszerűen gyakran használt motívumról van szó) sugárzásnál átütőbb erejét.

Az életmű példázatosan mutatja: a nagy életigazságok (és formai megfelelőjük: a testek) a zalai tájban gyökereznek. Színességüket nem (vagy legalábbis nem mindig) a fedő máz humorral teli (*Háry János*, 1958) avagy drámai hatású foltokban jelentkező (*Kakas*, 1959; *Trójai Ió*, 1968) csillogása adja, hanem például a *couleur locale*-t a mexikói kerámiák archaikumával ösztönösen vegyítő, látványként szederjes foltokban, "földpát-érzésekben" megnyilvánuló életöröm (*Pihenő nő*, 1993).

Az ég és föld közötti távolság természetesen itt *picassói*; a táj és a táj testelemeinek: a hegygé duzzasztott kebelnek, hasnak és csípőnek torzított "násztánca" messze van az idilltől. A testben megbúvó lélektartalmat a szobrász itt filozófiává emeli: ez a puttó a *létünktől* érdes szépségű. Attól csak méginkább mennykő, hogy - paradox - az istenek nyugalmával fekszik előttünk.

"És nevezé Isten a szárazat földnek; az egybegyűlt vizeket pedig tengernek nevezé. (...) Hajtson a föld gyenge füvet, maghozó füvet, gyümölcsfát, a mely gyümölcsöt hozzon az ő neme szerint, a melyben legyen néki magva e földön."

Ha a vizet gazdag szimbolikája révén az élet vizének, magzatvizének, az élet forrásának, az újjászületés elemének tudjuk, amely - sok egyéb rituálé mellett - a test megtisztításán túl a lélek megújítását is szolgálja, Németh János kerámia-szobrászatában igencsak bő motívikus példatár található mindezek alátámasztására. Biblia és mitológia gyakran valamely történelmi valóságdarabbal elegyedik, hiszen a két csodálatos agyagmázás samott-tál (*Charon ladikja*, 1984; *Szent Kristóf*, 2001) mellett megtörtént dráma (*A vonyarcvashegyi halászemlékmű*, 1993) és a groteskségében is megejtő körplasztika (*Sellő*, 1990) sugallta erotika-élmény is műalkotássá formálódik a keze alatt. Szobor értékű, mert körpalástjuk reliefje révén egyedi szoborként értékelhető fedőmázás korsói és butéliái szintén a minket éltető vízre, mint hívóélményre (és bibliai vonatkozásban a borra is) utalnak. Reliefjein (például az 1971-es *Déli földrészen*) éppúgy észlelhető a tenger (itt szó szerint is értendő) hullámmozgása, mint *Neptun-kútjának* (1979) groteszkül bölcs helyzetében vagy az 5 m² felületű *Életfa-dombormű* (1994) Földközi tengert imitáló "állatos" televényében.

"És mondá Isten: Legyenek világító testek az ég mennyezetén, hogy elválasszák a nappalt az éjszaktól, és legyenek jelek, és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőeknek."

Világító testek az ég mennyezetén? Nem, jöhet Mózes Első Könyvében az isteni teremtésnek ilyen funkciója van. Sokkal inkább *világító testek* az életünkben! Lelki harmóniánk, a *főnt* és a *lent* kibékíthetetlen ellentétét, ugyanakkor összetartozását befogó képzeletünk egészségének megőrzése végett szükségünk van ilyen kozmikus - a Napot és a Holdat ugyanazzal a *hálóval* befogó - távlatokra. Németh János plasztikáinak világa - benne Bornemisza Péter-i varázsolással ver ördögöt az életöröm -, attól több lépcsőzetű, hogy a göcseji és a zalai dombságon élő emberrel egyidejűleg a mitológia jelképeit, mint életvalóságot is magában foglalja. Ugyanolyan mélységgel.

Ebben a motívikus tobzódásban természetesen nemcsak a magyar őstörténet és hiedelemvilág idéztetik meg (*Hunor-Magor korsó*, 1993; *Díszkút a Csodaszarvas legendával*, 2001) hanem mindazon, már Ipolyi Arnold "természeti tüneményei" közt is szereplő, az "istenség székeül tekintett" körből belátható csillagzatok (egy kis elemeléssel például Mátyás szeme is ilyen ragyogást mutat), amelyek meghatározzák, ha tetszik, színesítik, gondolkodásmódunkat.

Az ősidőkből ismert, egyszerre gyógyító és pusztító erejű Nap (megszemélyesítve úgy is, mint férfi, fiúisten vagy hősztb.) és ellentétpárja vagy - az uráli, egyiptomi, hindu panteonokban és magyar népmesékben - *ikerfivére*, a Hold, az a fő mitológiai jelkép, amely leginkább gazdagítja a kerámiák értelmezési körét. A napkorong és különféle virággá avató csillagai a nagy méretű canberrai faliképen (*Pásztor*, 1990) éppúgy hangsúlyosan, plasztikai voltukban is álmegidézően vannak jelen, mint a kisebb agyagmázás samott reliefek (*Paradicsomkert*, 1986) vagy kerámia falítalak (*A Megfeszített*, 1993) rusztikusságukban is érzéki felületén.

A csillagok mozgása nem csupán az időutazást teszi - az ember megszabott életével szemben - végtelenné, hanem behatárolja, mozgatja bizonyos ünnepeknek, ünnepköröknek is. A téli-tavaszi napforduló hím-nő báját, az egymásból következő élménykörök egyetemességét hirdeti az *Évszakok* (1994) című dombormű. A kör alakú, agyagmázás samott relief fókuszában a Nap-Hold váltakozás *drámai* csillagzatával, az anatómia torzításából eredő testhelyzeteket szinte földtörténeti korok szimbólumává avatja. Ebben a rusztikus - az alvó pásztorban Krisztust, a kihívó női aktban a termékenységet ételsokszorozóvá megjelenítő - kompozícióban, épp a centripetális erő sugallata révén jön létre az a bizonyos körforgás, amely kozmosz arányúvá - bár végességét nem tagadva - emeli az emberi életet.

"Pezsdüljenek a vizek élő állatok nyüzsgésétől: és madarak repdessenek a föld felett, az ég mennyezetének színén."

Ha Németh János művészetében a Nap és a Hold (s velük együtt a belőlük származtatható megannyi csillagzat) az idők folyamán - pontosabban: már a kezdetektől fogva - fő motívummá, *plasztikai nóvummá* lépett elő, a mitológia (Biblia) ősvilágából ideemelt állatok, vagyis az *erdei vadak és égi madarak* rendje szépen belesimul a háziállatként tisztelt ló-kecske-kutya-kakas-tyúk stb. csoportjába.

Nyüzsgően színes fauna ez, a maga jól ábrázolt értékrendjében. Természetesen a főiskolásként készített, kis méretű bronz érem, a *Tyúkocská* (1958) - noha ez is remek darab - és a monumentális *Európa elrablása* (1973) között, legalábbis a plasztikai hatóerőt tekintve, nagy a különbség. Ám a mitológiából és az életből vett bestiárium legjobbjai - *Kecske* (1993); *Oroszlán* (1993); *Csodaszarvas* (2000) stb. -, kiegészítve a bibliai vétetésű hallal, az életfát körülcsavaró kígyóval (*Paradicsomkert*, 1986) vagy más mitológiai szörnyel (*Sárkányölő Szent György-tál*, 2000), éppúgy kitörölhetetlen részei eme figurális életműnek, mint a téralakzattá szerveződő köztéri szobrok (*Pásztor*, Új-Delhi, 1981) vagy egyéb, ugyancsak szabadban fölállított plasztikák, reliefek (*A török elleni küzdelem emlékműve*, 2001).

A *Műlovarnó* (1993) statikus, fekete sörényű bohóclova és a díszbe öltözött

Zalavármegyei koronaórt (1997) hordozó paripa ornamentikája, "történelmi" díszítettsége két kor, két életfölgogás hatásos tükrözése.

"És mondá Isten: Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra; és uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a barmokon, mind az egész földön, és a földön csúszó-mászó mindenféle állatokon. Teremté tehát Isten az embert az ő képeére, Isten képeére teremté őt: férfiúvá és asszonyyá teremté őket. (...) Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtások birodalmatok alá."

A keramikusművész emberalakjai - akár körplasztikáról van szó, akár reliefről - olyan, már-már hihetetlen gazdagsággal válnak kúpból, szeletből, hengerből, karikából stb. *reneszánsz ragyogású*, ám az örök életre is igényt tartó figurákká, hogy *életes* voltuk mindennél jobban kiteszik. A népművészet vaskos parasztjai - a deresre húzott férfiak és a sokszor megbecstelenített nők - hagyták oda korábbi világukat, hogy történelmi vagy mitológiai alakká öltözve, gondolkodóként vagy az időtlenség foglyaként szentté válva hirdethessék: az élet szép, ha értéke-tartalma összefoglaltathatik egy *kalászban* (*Sarlós madonna*, 1988); ha a szentek csuhájában szolgálattételre jelentkező hős, egyúttal erkölcsi fenomén a közösség jobbítását tűzi ki életcéllul (*Assisi Szent Ferenc*, 1993; *Keresztelő Szent János*, 1993); ha a Megfeszített alatti búsongás, töprenkedés a megtisztulás, az emberiség bűneiért való gyónás szentségét is magában foglalja (*Meditáció*, 1986).

Németh János szent megszállottként vonja magához a világegyetemet, hogy minden megfeszítés vagy megalázás neki is fájjon. Noha mosoly is észlelhető egy-egy művén (például a mézeskalács-figurák tartását idéző, már említett *Háry Jánoson* vagy az ugyancsak népi ornamentika bájjával sokkoló kenyeri domborművön, az 1972-es *Lakodalmi menet*), a mitológiába való ágyazottság ellenére kerámiáit átlengi a melankólia, a megnevezhetetlen, talán épp, mert az ember lényéből származó, szomorúság.

Ugyanakkor robbanással is telítettek ezek a művek. Életigenlők. Dús lombú életfa gyökerei hálózák be az égi és földi járatokat, hogy eleven nedvükkel sarjadásra, a tetszhalálból való ébredésre bírják a gyöngéket, erőt közvetítsenek az elesettek számára. Minden gömbölyű formában ott van az élet esélye, akár valamely erotikus pózzal hivalkodó parasztmadonna, akár valamely dús lombú fa vagy érett agancsú szarvas kínálja a megváltást.

"És elvégezteték az ég és a föld, és azoknak minden serege. (...) És megáldá Isten a hetedik napot, és megszentelé azt; mivelhogy azon szűnt vala meg minden munkájától, melyet teremtve szerzett vala Isten."

A teremtés befejeződött, legalábbis a Biblia így mondja, Isten - mi mást tehetett volna - megpihent. Ám Németh János hét évtizeddel a háta megett sem nyughatik. Miként sok évtizedek előtt Jancsika, ő most is fölneáz az égre. Az ólom színű mennyezet most sem közvetített mást, mint akkor: "Isten lelke lebeg vala a vizek felett". És ebben van valami nyugtalanító. Hívja az alkotót, a teremtőt: előttem, mögöttem teremts!

Meg vagy jelölve, az utad ki van mérve; ha hű vagy önmagadhoz, tovább simogatod, gyűröd az anyagot! Kened mázzal, égeted, Isten képeére formálsz - mert tehetséged van hozzá - az embertől is elbitangoló mindenséget.

Van még száj, amely a kezéd alól kikerülő csöcsöskancsó - mint egyetlen menedék - likjára rátapad, hogy gazdája leborulhasson az asszonyi ember szépsége előtt.

Szolgáld ki őket, hetvenévesen is, Jancsikám!